

LEKELENMEME HAKKI

Right not to be Labelled as Criminal

Fatih AKINCI*

Geliş Tarihi: 19.02.2020

Kabul Tarihi: 04.06.2020

ÖZET

Hakkaniyete uygun bir yargılamanın yapılabilmesi için gerekli olan şartları düzenleyen adil yargılanma hakkının kapsamında, mahkemeye ilişkin şartlar, masumiyet karinesi ve savunmaya ilişkin haklar bulunmaktadır. Yargılamanın soruşturma ve kovuşturma evrelerinde adil yargılanma hakkı kapsamındaki ilkelere dikkat edilerek hareket edilmelidir. Kişinin şeref ve itibarının korunarak, onuruna zarar gelmesini engelleyen lekelenmeme hakkı adil yargılanma hakkı kapsamındaki masumiyet karinesiyle yakından ilişkilidir.

Soruşturmaya yer olmadığı kararı yakın zamanda Türk hukuk sistemi içerisine dâhil edilmiş bir düzenlemedir. Lekelenmeme hakkının korunması anlamında önemli müesseselerden birisi de soruşturmaya yer olmadığı kararıdır. Kişi ile ilgili olarak soyut, genel ihbar ve şikâyetlerde bulunulduğunda soruşturmaya dahi başlanmadan soruşturmaya yer olmadığı kararı verilmektedir. Bu karar ile kişi şüpheli sıfatı almayacak, karar ayrı bir sisteme kaydedilecek ve kişinin toplum nezdinde zarar görmesinin önüne geçilmiş olacaktır.

Suçluluğunun kesin hükümlerle sabit olmasına kadar suçsuz sayılması anlamına gelen masumiyet karinesi ve aralarında sıkı bir ilişki olan lekelenmeme hakkı kişinin toplum nezdinde onurunu, şerefini korumaya yönelik ve adil yargılanma hakkı kapsamında da önemli olan iki haktr.

ABSTRACT

The conditions regarding court, the presumption of innocence and rights regarding defense fall within the scope of the right to a fair trial. During the investigation and prosecution phases of the trial, the principles within the scope of the right to a fair trial shall be observed. Right not to be labelled as criminal, which protects one's honor and dignity, is closely related to the presumption of innocence that is a necessary element of the right to a fair trial.

The decision of non-investigation is the regulation that is introduced in the Turkish legal system not long ago. The decision of non-investigation is one of the important legal remedies to protect right not to be labelled as criminal. It is possible to render a decision of non-investigation when the tip-offs and complaints about the person before prosecution are abstract and unspecified. In the event of the decision of non-investigation, the person will not be labelled as alleged criminal, the decision will be recorded a different database, thereby any harm to person's social reputation will be prevented.

The presumption of innocence, which means that anyone shall be deemed innocent until the guilt is fixed by the final judgment, and right not to be labelled as criminal are closely correlated. As said before, both of those are important for protecting one's dignity and honor and within the scope of one's right to a fair trial.

* Hâkim, Adalet Bakanlığı Andırın Adliyesi, e-posta: aknci.fatih@gmail.com, ORCI ID: 0000-0001-8751-8010.

Biz de çalışmamızda masumiyet karinesi ile lekelenmeme hakkı arasındaki ilişkiye, soruşturmanın gizliliği ve soruşturmaya yer olmadığı kararı düzenlemeleri sayesinde lekelenmeme hakkının korunması şekline değindik.

Anahtar Kelimeler

Adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, lekelenmeme hakkı, soruşturmaya yer olmadığı kararı, soruşturmanın gizliliği

In our study, we scrutinized the relationship between the presumption of innocence and right not to be labelled as criminal. More, the way of protecting right not to be labelled as criminal by the regulations of the investigation's confidentiality and the decision of non-investigation is also covered in this work.

Keywords

Fair trial, presumption of innocence, right not to be labelled as criminal, the decision of non-investigation, the confidentiality of the investigation

GİRİŞ

Hakkaniyete uygun yargılamanın yapılması için elzem olan adil yargılanma hakkının alt ilkelerinden olan masumiyet karinesi ile sağlanan korumalardan biri de kişinin lekelenmeme hakkıdır. Kişi ile ilgili suçlayıcı bir durum söz konusu olduğunda kirlenmenin kolay aklanmanın ise zor olması dolayısıyla kişinin hakları korunmalıdır.

Uluslararası sözleşmeler ve 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile de düzenlenen masumiyet karinesi adil yargılanma hakkı kapsamında önemli bir güvencedir. Kişilerin şeref ve onurunun korunması, insan haklarına saygılı bir muhakemenin gerçekleştirilmesi için masumiyet karinesi korunarak yargılama yapılmalıdır. Lekelenmeme hakkı da masumiyet karinesi ile yakın ilişki içerisinde olan, insanın sırf insan olduğu için sahip olduğu insan onurunun korunması ve masumiyet karinesi gibi adil, insan haklarına saygılı muhakemenin yapılması için korunması gereken bir güvencedir.

Hukuk sistemimiz içerisine yakın zamanda dahil olan soruşturmaya yer olmadığı kararı sayesinde kişinin şüpheli sıfatını hiç almayarak hakkında karar verilmesi, bu kararın kaydedildiği sistemin aleni olmaması, kovuşturma evresinin aksine soruşturma evresinde henüz deliller tam olarak toplanmadığından ve suça ilişkin değerlendirme tamamlanmadığından soruşturmanın gizli yapılması sayesinde kişinin onur ve şerefine zarar görmesi engellenerek lekelenmemesi sağlanacaktır. Bununla beraber kamu yararı amacı güden basın özgürlüğü ile lekelenmeme hakkı arasında denge sağlanarak bu iki hakkın hukuka aykırı olarak kullanılması engellenecektir.

“Lekelenmeme Hakkı” adlı çalışmamızda adil yargılanma hakkının kapsamını, adil yargılanma hakkının alt ilkelerinden olan masumiyet karinesinin ne olduğunu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin masumiyet karinesi ile ilgili bazı kararlarını, soruşturmaya yer olmadığı kararını ve Türk hukuk sistemi içerisindeki yerini, lekelenmeme hakkının soruşturmanın gizliliği, soruşturmaya yer olmadığı kararı (SYOK) ve masumiyet karinesiyle ilişkisini inceleyeceğiz.

I. ADİL YARGILANMA HAKKI VE MASUMİYET KARİNESİ

A. Genel Olarak Adil Yargılanma Hakkı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin(AİHS) 6. maddesinde¹ adil yargılanma hakkı düzenlenmiştir. Hukuk sistemi içerisinde adaletin tesis edilebilmesi

¹ “1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya

için tüm haklar önemli olmakla beraber adil yargılama hakkının da önemi büyüktür. Kişinin yargılanması esnasında mahkemeye ilişkin olarak hangi şartların oluşması, duruşmanın nasıl yapılması gerektiği, ceza yargılamasındaki savunması esnasında hangi haklardan yararlanabileceği ve lekelenmeme hakkıyla sıkı ilişki içerisinde bulunan kişi hakkında hüküm verilmeden masum olduğunu belirleyen masumiyet karinesi adil yargılanma hakkı kapsamında düzenlenmiştir.

Belirli kıstaslar çerçevesinde yapılan yargılamalar ile keyfilik en aza indirgenerek denetim mekanizmalarıyla yargılamanın ölçülü olup olmadığı tespit edilir². Ölçülü olan ve hakkaniyete uygun bir şekilde yargılamanın yapılması için bu kıstaslara uyulması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasınının 36. maddesinde “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.” ifade edilerek adil yargılanma hakkı düzenlenmiştir.

Uluslararası sözleşme ile güvence altına alınmış olan adil yargılanma hakkı aynı zamanda Anayasamızda geçen herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu ifadesiyle güvence altına alınmıştır.

Yargılamanın sadece başlangıcı veya devamı için geçerli olmayan, tüm yargılamayı kapsayan ve bununla beraber kişinin hak arama özgürlüğü kapsamını da içeren adil yargılanma hakkı, kişinin hakkının tesisi açısından başlangıçtan sona kadar tüm süreci kapsamaktadır.

Adil yargılanma hakkı ile yargılama esnasındaki usule ilişkin güvence sağlanarak, adil bir sonucun ortaya çıkması amaçlanmaktadır. Bu özelliğiyle hukuk devletinin temeli, adil yargılanma hakkı ile sağlanmaktadır. Adil

taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

² TAKCI, Tuğçe, *Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016, s. 6.

yargılanma hakkı ile amaçlanan husus yargılama sürecine ilişkindir. Yani verilen kararın hukuka uygun olup olmadığı, esasın doğru sonuca götürüp götürmediği değildir. Adil yargılanma hakkı ile istisnalar saklı kalmakla beraber yargılama sürecine ilişkin usulün doğru uygulanması sağlanmaya çalışılmaktadır³.

AİHS' nin 6. maddesinin 1. fıkrasında mahkemeye ilişkin haklar düzenlenmiştir. Ceza yargılaması ve hukuk yargılamasının ikisinde de geçerli olan bu haklar ile adil, hakkaniyete uygun sonucun ortaya çıkması amaçlanmaktadır.

1.fıkra ilk olarak yargılamayı yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkemenin yapması gerektiği ifade edilmiştir. Yasama gücünden, yürütme gücünden ve davanın taraflarından emir talimat almadan, etki altında kalmadan bağımsız mahkeme sağlanabilir. Hâkimin taraf tutmadan, objektif olarak karar vermesi gerekmektedir⁴. Cümlelerin devamında kamuya açık olmak ve makul sürede yargılama ifade edilmiştir. Kesin olarak belirlemenin bulunmadığı makul süre konusunda dava devam ettiği müddetçe sanığın suç isnadı altında olmasından ötürü hakları zarar görecektir. Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığınca makul sürede davaların ve soruşturmaların sonlandırılması amacıyla hedef süre uygulaması getirilmiştir. İstisnai durumlar saklı kalmak üzere yargılamada aleniyet ilkesi geçerlidir. Çocukların yargılanmasında gizlilik esastır. Kararın aleni olarak verilmesi mecburidir. AİHS 6. maddenin 1. fıkrasının son cümlesinden anlaşılacağı üzere basın ve kamunun, duruşmaya ilişkin olarak bazı şartlar oluşmuşsa duruşmaya alınmaması, duruşmanın gizli duruşma olarak yapılması mümkündür. Ahlak, kamu düzeni, milli güvenlik yararı, gençlerin çıkarları ile tarafların özel yaşamının korunması ve adaletin gereklerine zarar verebilecek özel durumlar oluşması bu şartlardandır. Kararın gerekçeli olması açık bir şekilde ifade edilmiş olmasa da zımni bir şekilde adil yargılanma hakkı kapsamı dâhilindedir. Kararın gerekçeli olması hususu Anayasamızın 141. maddesinin 3. fıkrasında “ Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.” ifade edilerek düzenlenmiştir.

AİHS'nin 6. maddesinin 3. fıkrasında da savunma hakları ifade edilmiştir. Ceza yargılaması esnasında sanık konumunda bulunan ve soruşturma evresinde şüpheli sıfatına haiz olan kişinin savunma hakları bulunmaktadır. Bu haklardan hakkında suç isnadı bulunan kişi yararlanabilir. Hakkında suç isnadı olmayan bir kişinin bu kapsamda değerlendirilmesine gerek yoktur.

³ İNCEOĞLU, Sibel, *Adil Yargılanma Hakkı (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4)*, Nisan 2018, s.1.

⁴ KAPLAN ATAMAN, Ayfer, *Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Gizli Tanık*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2018, s.105; GÖZÜBÜYÜK, Şeref/ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, Turhan Kitabevi, 9. Bası, Ankara, 2011, s. 281.

Kişi hakkında bulunulan suç isnadı ile ilgili olarak kişinin, bu suçlamanın nedenini, içeriğini anlayabileceği ölçüde ve mümkün olan en kısa sürede ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber kişiye savunmasını hazırlamak için yeterli zaman ve şartların sağlanması gerekmektedir. Savunmasını yapmak amacıyla yasal yardımcı sağlanması ve kişinin yasal yardımcı bulundurabilecek ekonomik gücü yok ise ücretsiz olarak yasal yardımın sağlanması lazımdır. Kişi hakkında bulunulan suçlamada tanık konumunda bulunan kişileri sorguya çekme veya sorguya çektirmek, lehine olan tanıkları dosyaya dahil ederek aleyhinde olan tanıklar gibi hazır bulunmalarını sağlamak kişinin savunma hakları kapsamındadır. Son olarak tercümana ihtiyaç duyulduğu takdirde suç isnadı altında bulunan kişinin tercümandan faydalanmasını sağlamak da adli yargılanma hakkının savunma hakları kapsamındadır.

B. Masumiyet Karinesi

Masumiyet karinesi veya diğer bir deyişle suçsuzluk karinesi, kişinin mahkeme hükmü ile suç işlediğinin sabit olmaması durumunda suçsuz sayılacağına ilişkin bir karinedir. Diğer bir anlatımla, bireyin suçlu olarak nitelendirilebilmesi için suçunun sabit olması, bu sabitliğin de hukuka uygun bir mahkeme kararı ile verilmiş olması gerekmektedir. Adil yargılanma hakkının alt ilkelerinden birisi masumiyet karinesidir.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 38. maddenin 4. fıkrasında⁵ ve AİHS' nin 6. maddesinin 2. fıkrasında⁶ masumiyet karinesi ifade edilmiştir.

Yukarıda belirtilen maddelerden anlaşılacağı üzere masumiyet karinesi, Türk hukuk sistemi açısından Anayasayla ve uluslararası sözleşme ile güvence altına alınmıştır.

Adil yargılanma hakkının alt kavramlarından olan masumiyet karinesi, adil yargılanma hakkının zorunlu bir unsuru haline gelmiş, sanığın suçsuz sayılmasını temel alan ve lekelenmesini önleyen bir güvencedir⁷. Bununla beraber masumiyet karinesi ile suç isnat eden ile sanık arasında denge sağlanması amaçlanmıştır⁸. Daha güçlü ve mahkemeye erişim imkanı olarak daha üst bir konumda bulunan suç isnadında bulunan ile sanık arasında denge kurulmaz ise hakkaniyete uygun karar verilemeyecektir. Suç isnadı altında bulunan ve yargılanması devam eden sanık açısından hüküm verilene kadar masum sayılma ile sanık korunmaya çalışılmıştır.

⁵ "Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz."

⁶ "Bir suç ile itham edilen her şahıs suçluluğu kanunen sabit oluncaya kadar masum sayılır."

⁷ KAPLAN ATAMAN, s.109. ; EVİK SONAY, Vesile, *Ceza ve Ceza Yargılanması Hukuku Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı*, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Adil Yargılanma ve Ceza Hukuku, Prof. Dr. Nurullah Kunter' e Armağan, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 301.

⁸ MEMİŞ, Pınar, *Adil Yargılama Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi*, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s.4

C. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Masumiyet Karinesi

AİHS'nin adil yargılanma hakkını güvence altına alan 6. maddesinin 2. fıkrasında masumiyet karinesine yer verilmiştir. AİHM de verdiği kararlar ile masumiyet karinesini güvence altına almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda (bundan böyle Anayasa) ise 38. maddenin 4. fıkrasında masumiyet karinesi düzenlenmiştir.

Lekelenmeme hakkı masumiyet karinesi ile sıkı ilişki içerisinde olan ve masumiyet karinesinin sonucu olarak ortaya çıkmış bir haktr. Suçluluğu konusunda hüküm bulunmayan yani suçluluğu hükmen sabit olmayan kişi masumiyet karinesinin koruması altında bulunduğundan, henüz hüküm verilmemiş suçlamalar hakkında kamu otoritesinin suçlayıcı ifadelerden uzak durması gerekmektedir⁹. Diğer bir ifadeyle, kamu otoriteleri beyanlarına, üst düzeyde dikkat etmelidir. Aksi takdirde hükmen sabit olmayan bir konu hakkında yapılan açıklamalar masumiyet karinesinin, lekelenmeme hakkının ihlali sonucunu oluşturabilecektir¹⁰.

AİHM kararında, sanık hakkında zamanaşımı dolayısıyla düşme kararı verilmiştir. Zamanaşımı dolayısıyla mahkumiyet hükmü kurulmadığı, zamanaşımına uğrama durumu olmasa sanığın büyük bir olasılıkla mahkum olacağı sonucuna varılacağı ifade edilmiştir. Ulusal mahkeme kişiyi suç konusunda sorumlu tespit ettiğinden yargılama giderlerinin bir kısmından sorumlu tutmuştur. Bununla beraber mağdurlara ödenmek üzere bir miktar tazminata hükmetmiştir. Zamanaşımı olmasa "*çok muhtemel mahkumiyete yol açacağı*" sonucuna ulaşmıştır. Kararı değerlendirdiğimizde zamanaşımına uğramış olan bu suçla ilgili olarak ulusal mahkemenin adeta yargılama yapmış gibi davranarak kişiyi yargılama giderlerinden sorumlu tutması yanlıştır. Bununla beraber tazminata hükmetmesi ve çok muhtemel mahkumiyete yol açacağı ifadesi ise yargılama anlamında hukuka uygun değildir. Suçluluğu henüz sabit olmayan kişi hakkında suçluymuşçasına hareket edilerek veya olasılıklar içerisinde yüksek olması değerlendirilerek tazminatla ilgili hüküm kurmak masumiyet karinesine aykırıdır. Suçluluk sabit olana kadar kişi masum sayılmaktadır. Buna aykırı bir şekilde verilen karar hukuka aykırıdır. Nitekim AİHM de kararında, "*sanığın yüksek olasılıkla mahkumiyet hükmüyle cezalandırılabilirliği*" gerekçesiyle mahkeme giderlerinin belirli bir tutarında sorumlu tutan Zürih Mahkemesi'nin kararının masumiyet karinesini ihlal ettiği sonucuna varmıştır¹¹.

⁹ ÖZEN, Muharrem/ KÖKSAL, Atacan, "Suçsuzluk Karinesi Bağlamında Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararı", *AÜHF Dergisi*, 68(1), 2019, s.269, 270.

¹⁰ ÜNVER, Yener/HAKERİ, Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 10.Baskı, Ankara 2015, s.32; ÖZEN, KÖKSAL, s.270.

¹¹ Bkz. AİHM(Daire), Minelli/İsviçre, Başvuru No. 8660/79, T. 25.03.1983. ; DUTERTRE, Gilles,

Yukarıda da ifade edildiği gibi mahkeme tarafından verilmiş kesinleşmiş bir hüküm olmadan kamu görevlilerinin kişiyi sorumlu tutacak derecede beyanda bulunması masumiyet karinesinin ihlaline yol açmaktadır. Ancak kamu görevlisinin kişinin yakalandığı, gözaltına alındığı, ifade almaya götürüldüğü gibi beyanlarda bulunması, bu bilgileri kamuoyuyla paylaşması yargı kararlarından da anlaşılacağı üzere masumiyet karinesinin ihlali sayılmayacaktır. Toplum ilgilendiren konu ile ilgili olarak kamu yararının da bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda kamu otoritelerinin bilgi verme sınırını aşmayarak kamuyu olay konusunda bilgilendirmesi masumiyet karinesine aykırılık teşkil etmeyecektir.

Masumiyet karinesi, sadece mahkeme ve yargılama makamları açısından değil tüm kamu gücünü kullananlar açısından geçerlidir. Kamu makamlarından mahkeme ve yargıç dışındakiler de masumiyet karinesini ihlal edebilir. Başvurucu, gözaltına alınması ve bu gözaltına alma işlemi yakın zamanda başlamış olan soruşturma kapsamındaki bir suç dolayısıyla gerçekleşmesi nedeniyle suçla itham edilen kişi konumundadır. Fransız polislerinden üst rütbeli bir görevli, kişi hakkında cinayetin azmettiricisi yani suç ortaklarından biri olduğunu ifade etmiştir. Kamu gücünü kullanan bu görevlinin bu açıklamayı yapması toplum nezdinde belirli bir saygınlığı bulunmasından ve sair sebeplerden ötürü kişinin toplum tarafından suçlu olarak algılanmasına yol açacaktır. Çünkü toplum açısından üst düzey bir kolluk görevlisinin dosya ile ilgili olarak bilgi sahibi olduğu kanısı vardır. Bilgisi olan kişinin konumunun da etkisiyle açıklamalarına itibar edilir. Henüz deliller tam olarak toplanıp, kişi hakkında mahkumiyet hükmü kurulmadan bu şekilde açıklama yapması suçluluk algısına neden olacağından masumiyet karinesi ihlal edilmiş olacaktır. Nitekim AİHM de kararında, AİHS 6/2 yani masumiyet karinesinin ihlali olarak nitelendirilmiştir¹².

AİHM kararında¹³ suçluluğun mahkeme tarafından kanıtlanmadan önce bir devlet temsilcisinin kişinin suçlu olduğunu beyan etmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Masumiyet karinesine yalnızca yargılama makamları tarafından değil polisler dahil diğer kamu yetkilileri tarafından da zarar verilebileceği belirtilmiştir. Yetkili mercilerin önyargılı davranmalarına sebebiyet verilmemesi gerekmektedir. Yetkililerin soruşturma ile ilgili bilgi vermesi konusunda problem olmamakla birlikte yetkililerin bilgi verirken masumiyet karinesini ihlal edecek nitelikte hareket etmemesi gerekmektedir. Mevcut

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yayınları, Kasım 2003, s.181.

¹² Bkz. AİHM(Daire), *Allenet de Ribemon/Fransa*, Başvuru No. 15175/89, T. 10.02.1995.; DUTERTRE, Gilles, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara 2007, s.255

¹³ Bkz. AİHM(İkinci Daire), *Ürfi Çetinkaya/Türkiye*, Başvuru No. 19866/04, T. 23.07.2013.

davaya ilişkin olarak mahkeme yetkililerinin üç kez basına açıklama yaptıkları tespit edilmiştir. Jandarma Komutanlığı tarafından yapılan basın bildirisinde “uluslararası uyuşturucu kaçakçısı...” ifadesi bulunmaktadır. 5 Aralık 2003’te gerçekleştirilen bu bildiri tarihinde, başvuru ile ilgili olarak uyuşturucu kaçakçılığından mahkumiyet hükmü bulunmamaktadır. Bu nitelendirme, toplum açısından kişinin uyuşturucu kaçakçısı olduğu yönünde izlenim oluşturmaya hatta bu suçlamayla ilgili olarak kesin suçlu olduğu sonucuna götürebilecek düzeydedir ve önyargının oluşmasına sebebiyet verebilir. AİHM bahsedilen olay dolayısıyla adil yargılanma hakkı kapsamındaki masumiyet karinesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru incelemesi kararında¹⁴ masumiyet karinesinin ihlaline ilişkin olarak bakanlık görüş yazısına değinmiştir. Bakanlık görüş yazısında sanığı yargılayan mahkemenin veya bu mahkemenin üyelerinin isnat edilen suça ilişkin olarak sanığa önyargılı hareket etmesi durumunda, suçu kanıtlanmadığı takdirde suçlu olduğuna dönük bir ifadeye bulunulduğunda kişinin masumiyet karinesinin ihlal edileceği belirtilmiştir. Bununla beraber masumiyet karinesine ilişkin güvencenin sadece usule ilişkin bir korumayı içermediği, aynı zamanda devletin hiçbir temsilcisinin, kurumunun, kurumundaki şahsın mahkeme kararı ile suça ilişkin bir hüküm olmadan suçlu ilan etmeye dönük beyanda bulunmalarını da kapsadığını belirtmiştir¹⁵.

Yukarıda verilen örnek kararlardan da anlaşılacağı üzere bir olay gerçekleştiği zaman kamu otoriteleri ifade ettikleri beyanlarda dikkatli davranmalılardır. Kişi hakkında henüz kesinleşmiş bir mahkeme kararı bulunmadan suçlayıcı ibarelerde bulunmak kişinin gerek yargılanması esnasında hâkimler nezdinde, gerekse toplum içerisinde bulunduğu zamanlarda suçlu olduğu kanısı oluşturacaktır. Ancak kişi hakkında kesinleşmiş bir mahkeme kararı bulunmadığından masumiyet karinesi ihlal edilmiş olacaktır. Kişi için çok önemli nitelikte bir hak olan lekelenmeme hakkının ve masumiyet karinesinin ihlal edilmemesi için kamu görevlileri belirtilen şekilde, dikkat çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir.

II. LEKELENMEME HAKKI VE MASUMİYET KARİNESİ

Masumiyet karinesi, bir kişinin iddia edilen suçla ilgili olarak hakkında hüküm verilinceye kadar masum sayılması anlamına gelmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi masumiyet karinesi uluslararası sözleşmeler ve anayasa ile güvence altına alınmış bir haktır.

¹⁴ AYM, Ramazan Tosun, Baş. No. 2012/998, T. 07.11.2013.

¹⁵ ÖZBUDAK, Coşkun, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı*, Baskı 1, Şubat 2014, s.170.

Kişinin toplum nezdinde saygınlığının, onurunun zarar görmemesi amacına hizmet etmekte olan lekelenmeme hakkı müessesesi ile “*kişiler bir suç ithamı ile karşılaştıklarında bile, kendini rahat ve güvende hisseder*”¹⁶. Lekelenmeme hakkının güvence altına alınmadığı bir ortamda kişinin toplum tarafından linç hareketine maruz kalması daha kolay olmakla birlikte hedef alınan kişi açısından toplum nezdinde telafisi güç zararların ortaya çıkacağı, öngörülemez tavır ve tepkilerin gelişeceği muhakkaktır. Kişinin itibarının zarar görmesi tehdidine binaen lekelenmeme hakkının güvence altına alınması gerekmektedir¹⁷.

Masumiyet karinesi sayesinde ikili bir koruma sağlanmaktadır. Yargılama makamlarının önyargılı hareket etmemesini sağlayarak içsel koruma, toplum nezdinde suçlu konumunda bulunulmasını engelleyerek dışsal koruma sağlamaktadır. Kişi hakkında verilen bilgiler yargılama makamlarının düşüncelerini etkileyebileceğinden masumiyet karinesine uygun hareket edilerek bu durumun oluşması engellenir. Bununla beraber toplum nezdinde kirlenme, lekelenme durumu oluştuğunda insan onuru, şerefi, saygınlığı zarar göreceğinden masumiyet karinesine uygun hareket edilmeli, dışsal koruma da sağlanmalıdır¹⁸.

Ceza muhakemesinde geçerli olan bazı ilkeler masumiyet karinesine uygun hareket edilmesini ve bunun sonucunda da kişinin lekelenmeme hakkının korunmasını sağlamaya yöneliktir. Soruşturmanın gizli yapılarak kolluk görevlilerinin, savcının aldığı ifadelerin, delillerin, basın mensupları ve diğer kişilerle paylaşılmaması; iddianamede hangi suçun kime isnat edilerek düzenlenmesi gerektiği(CMK md.170); adliye binasında ve adliye binası dışında yapılan adli işlemlere ilişkin olarak kanuna uygun olanlar hariç olmak üzere fotoğraf vs. çekilememesi ceza muhakemesinde geçerli olan ve lekelenmeme hakkının korunmasına yönelik ilkelerden bazılarıdır¹⁹.

Lekelenmeme hakkı masumiyet karinesinin içinde yer aldığından ve masumiyet karinesi ile lekelenmeme hakkı sıkı bir ilişki içerisinde olduğundan birlikte ele alınmaları gerekmektedir²⁰.

Ceza muhakemesinde geçerli olan bazı ilkeler gibi Türk Ceza Kanunu’nda düzenlenen bazı suçlar da lekelenmeme hakkının tesisine yöneliktir. Aşağıda

¹⁶ UYSAL, s.138.

¹⁷ GÜLSÜN, Ramazan, “İnsan Onuru ve Lekelenmeme Hakkı, *International Journal of Legal Progress*, 2015, C.1, S.2, s.18-21.

¹⁸ GÖĞÜŞ, Ali Erkan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Çerçevesinde Masumiyet Karinesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.119. ; ATLIHAN, Özen, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşme Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi”, *AÜEHFD*, C. VIII, Sayı 3-4, 2004, s. 291-328.

¹⁹ ÜNVER, Yener/HAKERİ, Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Baskı 13, Ankara 2017, s.29.

²⁰ TURAL, s.25.

ifade ettiğimiz soruşturmanın gizliliğini ihlal suçunu düzenleyen 285. madde, soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin olan kayıtların yetkisiz bir şekilde kayda alınması ve naklini düzenleyen 286. madde de masumiyet karinesinin ihlalini engellemek ve kişinin lekelenmeme hakkının zarar görmemesi için getirilmiş düzenlemelerdir²¹.

Lekelenmeme hakkı, masumiyet karinesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, soruşturma ve kovuşturma evresi bakımından geçerli olan bir haktır²². Masumiyet karinesinin sadece kovuşturma evresinde geçerli olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Kişi ile ilgili olarak adli işlemlerin başladığı andan itibaren toplum nezdinde telafisi zor durumlar ortaya çıkabileceğinden, kişinin toplum nezdinde saygınlığı ve onuru zarar göreceğinden lekelenmeme hakkının ihlal edilmemesi için masumiyet karinesinin soruşturma evresinde, adli işlemlerin başladığı evrede de geçerli olduğunun kabulü gerekmektedir. Savcılığın gelen ihbar ve şikayet üzerine kanaatini açıklayınca kadarki evrede kişinin masumiyet karinesinden yararlanması gerekmektedir. Kişi açısından bu evrenin lekelenmesi noktasında önemsiz olduğu düşünülmesi son derece yanlıştır. Her ne kadar bir kovuşturma evresi söz konusu olmasa da soruşturmanın başlamasından önceki (örneğin suç işlendiği şüphesi tespit eden kolluk tarafından kişinin kaba üst araması) işlemin tesis edildiği ilk evrede dahi kişi açısından toplum nezdinde küçük düşmeye yol açacak yeterli sebep mevcuttur²³. Kovuşturma evresinin sonunda verilen kararlardan birisi olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması(HAGB) kararı da Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararında²⁴ ifade edildiği üzere lekelenmeme hakkına hizmet eden müesseselerden birisidir. Ancak bizce doktrinde ifade edildiği gibi HAGB müessesesi suçluluğun sabit olması kanaatinden sonra verilen bir karar olduğundan lekelenmeme hakkı ile dolaylı bir ilişki içerisindedir²⁵. HAGB müessesesi suçluluğu mahkeme kararıyla sabit olan bir kişinin lekelenmemesinden ziyade bu kararın kişi açısından olumsuz sonuçlarının olmasının engellenmesine yöneliktir.

Lekelenmeme hakkı ile masumiyet karinesi arasında sıkı bir ilişki vardır ancak bu iki güvence arasında farklılıklar bulunmaktadır. Masumiyet karinesinde suç şüphesi altında bulunan bir kişinin hüküm verilene kadar suçsuz sayılması söz konusu iken, lekelenmeme hakkında daha çok kişinin toplum nezdinde onur ve şerefine korunması, saygınlığına zarar gelmemesi

²¹ ŞAHİN, Cumhur/GÖKTÜRK, Neslihan, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş Baskı 9, Ankara Eylül 2018, s.148.

²² ÖZBEK/Veli Özer, KANBUR, Mehmet Nihat/ DOĞAN, Koray/ BACAŞIZ, Pınar/ TEPE, İlker, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Baskı 6, Ankara 2014, s.240; ÖZEN, KÖKSAL, s.269.

²³ TURAL, s.28, 29.

²⁴ Yargıtay CGK E.2011/2-376 K.2012/90 T.13.03.2012.

²⁵ ÖZBEK/Veli Özer, DOĞAN, Koray/ BACAŞIZ, Pınar/ TEPE, İlker, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Gözden Geçirilmiş Baskı 11, Ankara Eylül 2018, s.220.

amaçlanmaktadır²⁶. Lekelenmeme hakkı ve masumiyet karinesinin amaçları arasında zıtlık bulunmamakla beraber bu iki güvence genel itibariyle aynı amaca hizmet etmektedir. Asıl amaçlanan, kişinin cezai itham altında iken veya cezai ithamla karşılaşabileceği sırada meydana gelebilecek zararı engellemeye dönüktür.

Masumiyet karinesine dikkat edilmeyerek hareket edilmesi yani kişi hakkında henüz bir hüküm yokken suçlu olduğuna dönük davranılması, bu kişinin hem toplum nezdinde onur ve şerefi zarar görmesine hem de yargılama makamlarının kişi hakkında ön yargılı davranmasına yol açacaktır. Beraat hükmü ile kişinin suçsuz olduğu mahkeme kararıyla sabit olduğu zaman dahi masumiyet karinesine dikkat edilmeyerek hareket edilirse süreç içerisinde gelişen durumlardan ötürü geri dönülmesi imkânsız sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Masumiyet karinesi yok sayıldığında kişinin lekelenmeme hakkı zarar görecektir. Basın özgürlüğü bağlamında masumiyet karinesi gözetilmeden yapılan haberler kişinin lekelenmeme hakkının ihlaline yol açacaktır²⁷.

Adalet Bakanlığının 2010-2014 yılları arasına ilişkin Stratejik Planı'ndan alınana veriler incelendiğinde ülkemizde 2004-2008 yıllarında %20,8; 22,2; 19,9; 18,4; 21,2 beraat hükmü kurulmuştur²⁸. Yani kişi hakkında isnat edilen her 100 suçlamanın ortalama 20-21 inin asılsız olduğu mahkeme hükmüyle sabit kılınmıştır. Bu kişiler ile ilgili olarak masumiyet karinesi gözetilmeden hareket edilmiş olunursa bu kişiler lekelenen ve aklanmaları neredeyse mümkün olmayan bir sonuç ortaya çıkacaktır.

III. LEKELENMEME HAKKI İLE BAZI MÜESSESELER ARASINDAKİ İLİŞKİ

A. Lekelenmeme Hakkı ve İnsan Onuru Kavramı

Kişinin gerçekleşen bir ithama ilişkin olarak herhangi bir belirleme yapılmadan suçlu olarak görülmesi, gösterilmesi kişinin lekelenmesine ilişkindir. Günümüzde sosyal medya, habercilik faaliyetleri ve benzer kurumlar açısından teknolojinin gelişmişliği de göz önünde bulundurulduğunda kişinin lekelenmesi kolay bir durumdur. Suç işlendiğine dönük olarak kişiyle ilgili mahkumiyetin bulunmaması durumunda kişinin suçsuz sayılması masumiyet karinesinden kaynaklanmaktadır. İçerisinde çeşitli hak ve güvenceleri barındıran masumiyet karinesi aynı zamanda lekelenmeme hakkı ile bağlantılıdır. Bununla beraber lekelenmeme hakkı basın özgürlüğü gibi çeşitli haklar ile karşı karşıya gelmektedir. Haklar arasında dengenin sağlanması ve kişinin toplum nezdinde saygınlığını azaltacak, onur ve şerefine zarar

²⁶ CENTEL, Nur/ZAFER, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Baskı 7, İstanbul 2010, s.153; KARA, s.190.

²⁷ YÜZER, s.1678.

²⁸ KARA, s.193.

görmesine neden olacak lekelenmenin önlenmesi gerekmektedir. İşte burada devlete çeşitli sorumluluklar düşmektedir.

Lekelenmeme hakkı yukarıda da ifade ettiğimiz gibi çeşitli müesseselerle bağlantılıdır. Haber verme ve alma hakkı bağlamında basın özgürlüğü ile soruşturmanın sağlıklı yürümesi ve bireyin henüz soruşturma aşamasında zarar görmemesi için soruşturmanın gizliliği ile hukukumuzda yeni bir düzenleme olan soruşturma evresine dahi geçilmeden kişinin hiç şüpheli sıfatını almamasını sağlayan SYOK ile ve son olarak AİHS ve Anayasamız ile güvence altına alınmış masumiyet karinesi ile ilişki içerisinde.

Lekelenmeme hakkını daha iyi anlayabilmek için insan onuru ve aklanmak kavramına değindikten sonra aşağıda bazı müesseseler ile lekelenmeme hakkı arasındaki ilişkiye değineceğiz.

Onur kavramı Türk Dil Kurumu internet sözlüğünde, “İnsanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, öz saygı, haysiyet, izzetinefis” diğer şekliyle de “başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref, itibar” olarak ifade edilmiştir²⁹. İfadeye bakıldığında insan onurunun iki yönünün bulunduğu anlaşılacaktır. İlk olarak kişinin kendisine karşı duyduğu saygı ile alakalı iken, ikinci olarak başkalarının gösterdiği saygı, şeref ile alakalıdır.

Yukardaki tanımlamadan yola çıkarak insan onurunun davranışlar ile ortaya çıktığı ve davranışları noktasında problem bulunanların onurunun bulunmadığı sonucuna ulaşmak yanlıştır. İnsan onuru, sırf insan olduğu için değerli ve saygılı olmaya layık olmaktadır³⁰.

İnsan onuru, insanın var olduğu günden günümüze kadar olan süreç içerisinde var olmuş ve insanı insan yapan en önemli değerlerdendir. Var olduğumuz zamandan itibaren toplum içerisinde ve birey olarak kendimize karşı belirli niteliklerle yaşamımızı sürdürmekteyiz. Dış etkenler dolayısıyla zaman içerisinde değişmekte ve gelişmekte olan değerlerden olan insan onuru, bazı faktörler dolayısıyla zarar görebilmektedir. Bu bazı faktörler kişinin kendisinden kaynaklanabileceği gibi toplumdan da kaynaklanabilir. Kişinin en önemli değerlerinden olan insan onurunun zarar görmemesi açısından korunması gerekmektedir. Çünkü insan onurunun zarar görmesine neden olan etkenler ve korunmaya çalışılan kişinin onuru arasında güç faktörü anlamında dengesizlikler bulunmaktadır. Bu yüzden kişinin üzerinde bir kurumun insan onurunu koruması gerekmektedir. Kişinin üzerinde olan kurum ise günümüzde devlettir. Uluslararası sözleşmeler ve çeşitli hukuki metinler ile insan onuru koruma altına alınmıştır.

²⁹ <https://sozluk.gov.tr/?kelime=onur>, (E.T. 18.11.2019)

³⁰ PARMAKSIZOĞLU, Fatma Betül, “İnsan Hakları, Ahlak ve Kültür Açısından ‘Onur’ Kavramına Yaklaşımın Kavramın Tanımlanmasına Etkileri”, *Dini Araştırmalar*, Temmuz-Aralık 2018, Cilt 21, Sayı 54, s.229.

İnsan onuru insanı insan yapan, diğer canlılara nazaran farklılık arz etmemize sebep olan ve insan haklarının temelini oluşturan bir öz değerdir³¹. İnsan hakları anlamında insan onuru evrensel bir değere sahip olan ve renk, ırk, dil, din vs. etkenlere göre değişiklik göstermeyen bir değerdir. Avrupa'daki bir ülkenin vatandaşı ile Asya'daki bir ülkenin vatandaşı arasında insan onuru açısından fark bulunmamaktadır.

Cezai ithamlar açısından değerlendirildiğinde kişinin bir suç isnadı altında olması başlı başına onurunu zedeleyen bir durumdur. En basit haliyle kişinin ifadesinin alınması amacıyla evine gönderilmiş olan bir tebligatın başka bir kişi tarafından görülmesi sonucunda insan onuru zarar görmektedir. Evine kolluk kuvvetlerinin gelerek zorla götürülme ve sair durumlarda ise telafisi güç zararların oluşması muhtemeldir. Suçla mücadele noktasında bazı hareketlerin yapılması her ne kadar zorunlu olsa da devletin ve ilgili kurumların hassas davranarak insan onurunun mümkün mertebe zarar görmemesini sağlaması gerekmektedir. En basit şüphede dahi kanuna aykırı davranılarak soruşturma açılması ve soruşturmaya ilişkin işlemler tesis edilmesi sonucunda savcılık kurumu nezdinde basit bir ifade alınması durumu ortaya çıksa da kişi ve çevresi açısından insan onuru bakımından zarar verici durum ortaya çıkmaktadır. İnsan onurunun sağlanması ve korunması açısından büyük önem ihtiva eden lekelenmeme hakkının korunması insan onurunun da korunmasını sağlayacaktır.

Dil, din, ırk, cinsiyet farkı gözetmeksizin sırf insan olduğu için doğuştan var olan insan onurundan şartlar ne olursa olsun asla vazgeçilmemelidir. Çeşitli alanlarda her ne kadar farklı tanımlamalar yapılsa da anayasa tarafından koruma altına alınmış hukuki bir nitelendirmeye sahip olan insan onuruna ilişkin yapılan ihlallere karşı müdahale edilmelidir³².

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde insan onuruna ilişkin ifadeler mevcuttur. Başlangıç kısmında insanlık ailesinin bütün üyelerinin doğal yapısında onur olduğu ifade edilmiştir. Doğal yapısı içerisinde bulunan bu onurun ve eşit ve devredilmez olan hakları tanımının dünyada özgürlük, adalet ve barış için temel olduğundan bahsedilmiştir. 1. maddede de *“Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.”* denilmiştir³³.

³¹ ARSLAN, Kahan Onur, “İnsan Onuru Kavramı Ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”, *TBB Dergisi*, Yıl 2015 (120), s.157. ; KAFADAR, Muhammet Fatih, “Hukuk, Sivil Toplum ve Demokrasi: ‘İnsan Onuru’”, Umut Vakfı Araştırma Merkezi, 3. *Hukukun Gençleri Sempozyumu*, 11-12 Ekim 2013, Antalya, s. 2.

³² KURU, Gonca, *Türkiye’de Demokratik Hukuk Devleti Düzeninde İnsan Onurunun Yeri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s.37.

³³ KURU, s.60.

B. Lekelenmeme Hakkı ve Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararı

1. Genel Olarak Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararı

7078 sayılı Kanun'un 140. maddesiyle eklenen SYOK Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 158. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenmiştir³⁴.

Mevzuat metninden anlaşılacağı üzere SYOK verilebilmesi iki durumda mümkündür. İlk olarak ihbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının açıkça anlaşılması, ikinci olarak da ihbar ve şikâyetin genel ve soyut nitelikte olması gerekmektedir. Uygulamada soyut ihbar ve şikâyetlerin artması sonucunda Cumhuriyet savcısına SYOK verme yetkisi getirilmiştir³⁵. 2016 yılının temmuz ayında ülkemizde gerçekleşen darbe teşebbüsü sonrasında ve ilgili olay haricindeki suçlamalara ilişkin asılsız, genel ve soyut nitelikte ihbarların olması ve bunların sonucu olarak hak ihlallerinin oluşmasının engellenmesi amacıyla Ceza Muhakemesi Kanunu'na SYOK düzenlemesi getirilmiştir.

SYOK müessesesi ile soruşturmaya ilişkin olarak bir ön aşama düzenlemesi yapılmıştır. Savcılık soruşturma başlamadan önce araştırma yapacak ve soruşturma yapılmasının gerekip gerekmediği hususunda tespitte bulunacaktır. SYOK müessesesi ile kovuşturma mecburiyeti konusunda esneklik sağlanmış ve maslahata uygunluk ilkesine yaklaşılmıştır³⁶.

5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 16. maddesinin 2. fıkrasına eklenen düzenleme de SYOK açısından önem arz etmektedir. İlgili mevzuat metniyle, kolluk birimlerine yapılan ihbar ve şikâyetler ile ilgili olarak SYOK verildiğinde gerekli düzeltmelerin ve işlemlerin tesis edilmesi için SYOK'un kolluk birimlerine gecikmeksizin gönderilmesi düzenlenmiştir³⁷. Kanun koyucu kişi ile ilgili olarak yapılan soruşturmanın sonucunun kolluk birimlerine gecikmeksizin gönderilmesi ile kişinin zarar görmesinin engellenmesini ve durumun düzeltilmesini amaçlamıştır.

2. Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararının Türk Hukukundaki Yeri

CMK 160. maddeye göre Cumhuriyet Savcısı, suçun işlendiği izlenimini veren duruma ilişkin basit şüphe tespiti halinde soruşturmaya başlar.

³⁴ “ (Ek: 15/8/2017-KHK-694/145 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7078/140 md.) İhbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir. Bu durumda şikâyet edilen kişiye şüpheli sıfatı verilemez. Soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar, varsa ihbarda bulunana veya şikâyetçiye bildirilir ve bu karara karşı 173 üncü maddedeki usule göre itiraz edilebilir. İtirazın kabulü hâlinde Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma işlemlerini başlatır. Bu fıkra uyarınca yapılan işlemler ve verilen kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından görülebilir”

³⁵ ÖZEN, KÖKSAL, s.279.

³⁶ ÖZBEK, DOĞAN, BACAĞSIZ, TEPE, s.191.

³⁷ ÖZEN, KÖKSAL, s.264.

Soruşturmaya başlanabilmesi için suç oluştuğuna ilişkin başlangıç şüphesinin varlığı gerekmektedir. Temelsiz, soyut, genel nitelikteki iddialar ile yapılan ihbar ve şikayetlerde başlangıç için gerekli olan şüphe kriteri sağlanamayacağından Cumhuriyet Savcısının soruşturmayı başlatmaması gerekmektedir³⁸.

Dilekçenin işleme konulmaması kararları (bundan böyle “DİKK”) da SYOK ile benzer bir düzenlemedir. 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun’da düzenlenen DİKK, bir memur veya diğer kamu görevlisi hakkında soyut ve genel nitelikte bir iddiada bulunulduğunda, iddia somut bulgu ve belgelerle desteklenmedikçe dilekçenin işleme konulmamasını düzenlemektedir. DİKK’in gerekçesi; soyut ve genel nitelikte iddialar ile devlet görevlisi olan memurların yıpratılmayarak, mesnetsiz iddialar ile lekelenmesinin engellenmesidir. SYOK ile karşılaştırıldığında iki düzenleme arasında işlevsel anlamda farkın olmadığı anlaşılacaktır³⁹.

Kovuşturmaya yer olmadığı kararı, Cumhuriyet Savcısının soruşturma evresinde yeterli şüpheye ulaşamadığı, kamu davası açabilmek için gereken şartların oluşmadığına kanaat getirdiği takdirde verdiği bir karardır. SYOK ile KYOK arasında büyük farklar bulunmaktadır. KYOK için soruşturmanın başlamış olması gerekirken, SYOK için henüz soruşturma evresi dahi başlamamış olmalıdır⁴⁰. Lekelenmeme hakkı bağlamında düşündüğümüzde kişi hakkında her ne kadar KYOK kararı verilmiş olsa da sonuç olarak kişi şüpheli sıfatını almış ve hakkında dosya açılmış olacaktır. Bu durumun da SYOK’un etkisine bakıldığında kişinin lekelenmeme hakkının zarar görmesi sonucunu ortaya çıkardığı anlaşılacaktır. SYOK kararında yapılan ihbar ve şikayet soyut ve genel nitelikte olduğundan dikkate dahi alınmadan işleme alınmamaktadır. KYOK’ta ise şikayet ve ihbar dikkate alınarak gerekli araştırma yapılmaktadır.

Lekelenmeme hakkının sağlanmasına yönelik olarak düzenlenen SYOK, kovuşturma aşamasında hakim tarafından verilen HAGB, soruşturma evresinde Cumhuriyet Savcısı tarafından verilen KYOK ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı ile benzer özellikler ihtiva etse de farklı kararlardır⁴¹.

3. Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararına İlişkin Sayısal Veriler

Yakın zamanda hukuk sistemi içerisindeki yerini almış olan SYOK lekelenmeme hakkının korunması açısından büyük önem arz etmektedir. KHK ile düzenlenen, daha sonra kanunlaşarak CMK içerisinde yer alan SYOK yaklaşık olarak iki buçuk yıldır hukuk sistemimiz içerisinde yer almaktadır.

Kasım 2018’de düzenlenen “Ceza Muhakemesinde Lekelenmeme Hakkı

³⁸ KIZILARSLAN, Hakan, “Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları(SYOK) ve Bu Kararların Ceza Muhakemesi Sistematiği Açısından İrdelenmesi”, *TBB Dergisi*, 2019(144), s.64,65.

³⁹ KIZILARSLAN, s.84.

⁴⁰ KIZILARSLAN, s.86.

⁴¹ KIZILARSLAN, s.59.

Çalıştay'nda'' SYOK ve lekelenmeme hakkı anlamında bilgiler verilmiştir. Adalet Bakanı Abdülhamit Gül Çalıştay'da, suçun nasıl ki cezasız kalması gerekiyorsa aynı şekilde masum olan kişilerinde haksız suçlama ve gereksiz işlemlerin tarafı olmaması gerektiğini belirtmiştir. SYOK düzenlemesinin vatandaşların lekelenmeme hakkını koruma amacı taşıdığı ve temel hak ve özgürlükler ile ceza muhakemesi arasında dengenin gözetilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Anayasa ve uluslararası sözleşmeler ile düzenlenen masumiyet karinesine ilişkin olarak, evrensel ilke olan masumiyet karinesinin korunması gerektiği ve bunun için de soruşturma ve kovuşturma evresinde suçlulukla ilgili olarak ön yargıyla hareket edilmemesi gerektiğini aktarmıştır. "Daha geniş anlamıyla da bu ilke, hakkında herhangi bir suç isnadı bulunmayan kişilere suçlu muamelesi yapılmasını yasaklamaktadır." demiştir. SYOK düzenlemesi sayesinde soyut genel nitelikte olan ve asılsız olduğu hemen anlaşılan ihbar ve şikayetler hakkında kişinin şüpheli sıfatı dahi almadan, evine polisin, kolluğun gitmeyerek insan haysiyetine zarar verilmemesinin sağlandığı, insan onurunun korunduğunu belirtmiştir. Düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 30.609 soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verildiğini ve bu sayede 30.609 kişinin lekelenmeme hakkına zarar gelmediğini ifade etmiştir. Bununla beraber Abdülhamit Gül, devletin insan onurunu koruması gerektiğini, mesnetsiz iddialar ile vatandaşların suçlanmaması açısından lekelenmeme hakkının daima diri tutulacağını beyan etmiştir⁴².

Adalet Bakanı Abdülhamit Gül, 2019 yılının Ağustos ayında yapılan 11.Büyükelçiler Konferansında lekelenmeme hakkı ile ilgili olarak konuşma yapmıştır. SYOK düzenlemesi ile özellikle FETÖ operasyonları konusunda haksız ithamlar, iftiraların sonucunda kişilerin lekelenmesi sonucunun ortaya çıktığını, bu lekelenmenin engellenmesi için düzenlenmenin önemli olduğunu vurgulamıştır. Cumhuriyet Savcılarının gelen ihbar ve şikayetlere ilişkin olarak haksız itham olduğu, genel ve soyut nitelikte olduğu anlaşıldığında kişinin şüpheli sıfatını almadığı, fabrikasına, evine kolluğun gitmediğini ve lekelenmediğini, bu sistemin adeta bir bariyer sistemi işlevi gördüğünü ifade etmiştir. Sitede saat sabahın beş, altısında kolluğun kapıya geldiği takdirde kişinin daha sonra aklansa bile lekelenmesi sonucunun ortaya çıktığını ancak günümüzde SYOK düzenlemesi sayesinde savcılığın ilk aşamada haksız, soyut ve genel ihbar ve şikayet olup olmadığını değerlendirdiğini ve kişinin lekelenmesinin önüne geçildiğini beyan etmiştir. Konferansın yapıldığı tarihte yaklaşık 101.000 vatandaşın hakkında SYOK kararı verildiği ve lekelenmesinin önüne geçildiğini belirtmiştir⁴³. 9 Aralık 2019 tarihinde yapılan *Yeni Bir İnsan*

⁴² <https://www.google.com/amp/s/m.haberturk.com/ankara-haberleri-amp/16843202-ceza-muhakemesinde-lekelenmeme-hakki-calistayi>, (E.T. 12.11.2019)

⁴³ <https://www.dailymotion.com/video/x6z81f2>, (E.T. 12.11.2019)

Hakları Eylem Planı Çalıştayı'nın açılış konuşmasında Adalet Bakanı Abdülhamit Gül, verilen SYOK sayısının 158.000'i aştığını ifade etmiştir.

Yıllara göre SYOK karar sayıları incelendiğinde 2018 yılında 38682, 2019 yılında 119621, 2020 yılının ilk dört ayında 44210 adet SYOK kararı verildiği görülecektir.

4. Lekelenmeme Hakkı ile Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararı Arasındaki İlişki

Cumhuriyet Savcısının soruşturmaya başlayabilmesi için suçun işlendiği izlenimini veren basit şüphenin varlığının olması gerektiği CMK 160. maddede düzenlenmiştir. CMK 160. madde 1. fıkrada *“Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar.”* şeklinde düzenlemeye yer verilmiştir.

Soyut ve genel nitelikte, herhangi bir olaya dayanmayan, mesnetsiz iddialardan oluşan ihbar ve şikayetlerde yani olaylara dayanmayan basit şüpheye yetecek bulguların olmadığı durumlarda Cumhuriyet Savcısı SYOK kararı vererek soruşturmaya dahi başlamadan karar vermesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle olaylara dayanmayan basit bir tahminden ibaret olan durumlar kişinin şüpheli sıfatını alması için yeterli değildir⁴⁴. Cumhuriyet Savcısının yukarıda bahsedilen durumu dikkate alarak kişiye şüpheli sıfatını verip vermeme noktasında dikkatli davranma zorunluluğu kişinin lekelenmeme hakkı kapsamında gerekli olan bir zorunluluktur. Bireyin toplum karşısında itibarının zedelenmemesi, onurunun zarar görmemesi açısından şüpheli sıfatını alması hususunda gerekli dikkat gösterilerek temek hak ve hürriyetlerinin zarar görmemesi sağlanmalıdır. SYOK bunun sağlanabilmesi için düzenlenmiş bir müessesedir⁴⁵. Hakkında ihbar ve şikayette bulunulan kişinin SYOK ile şüpheli sıfatını almaması, bu sıfattan kaynaklanan yükümlülükler altına girmemesi lekelenmeme hakkı açısından önem arz etmektedir⁴⁶.

Kişinin suç şüphesi altında ceza soruşturmasına dahil edilmesiyle lekelenmesi sonucu ortaya çıkacaktır. Yargıtay kararında⁴⁷ Cumhuriyet savcılarının soruşturma sırasında lekelenmeme hakkına eksiksiz soruşturmaya ve tek celsede duruşma bitirme ilkeleri çerçevesinde hareket etmeleri ve bu kıstaslar çerçevesinde iddianameler düzenlemeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bu sayede filtre işlevi görülerek kişinin hakkı zedelenmemiş olacaktır⁴⁸. Yine Yargıtay 13.CD 30.11.2011 tarihinde vermiş olduğu 17629 E. 6876 K. Sayılı

⁴⁴ YENİSEY, Feridun/NUHOĞLU, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş 6.Baskı, Eylül 2018, s.178; KIZILARSLAN, s.67.

⁴⁵ KIZILARSLAN, s.67.

⁴⁶ ÖZEN, KÖKSAL, s.280.

⁴⁷ Yargıtay 13.CD E. 2017/4080 K. 2017/10989 T. 19.10.2017.

⁴⁸ TURAL, Uğur, *Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Mayıs 2019, s.23,24.

kararında⁴⁹ da belirttiği gibi savcılığın soruşturma evresinde makul sürede tüm delilleri toplayarak, tek celsede duruşma ilkesine uygun olarak hareket etmesi ve yeni bir delil toplanmasına gerek kalmadan bir iki celsede kovuşturmanın sonlandırılması amaçlanmaktadır. Karara göre mahkumiyetle sonuçlanacağı düşünülen hususlar dava konusu yapılmalı aksi durumlar dava konusu yapılmayarak savcılığın filtre işlevi görmesi gerekmektedir⁵⁰.

SYOK ile ciddi olmayan ve herhangi bir nesnel dayanaktan yoksun bulunan ihbar ve şikayetlerin soruşturmanın henüz başındayken devre dışı bırakılması amaçlanmıştır⁵¹. SYOK müessesesi düzenlenmeden önce savcılık, önüne gelen bir ihbar veya şikayetle ilgili olarak herhangi bir engel olmadan soruşturma açmaktaydı. Kişi bu ceza soruşturmasında şüpheli sıfatını aldığından, bu durum tek başına düşünüldüğünde dahi kişinin lekelenmeme hakkının ihlal edildiği açık bir şekilde anlaşılacaktır. Savcılığın SYOK müessesesinin düzenlenmesinden önce ne olursa olsun ihbar ve şikayet sonucunda soruşturma açması savcılığın eleme anlamında işlevselliğini engellemekteydi. SYOK müessesesinin düzenlenmesiyle bu eleme anlamındaki eksiklik giderilmiş ve ihbar ve şikayetin genel, soyut olduğu ve suçsuzluğun açık bir şekilde anlaşıldığı durumlarda SYOK kararı verilerek kişinin lekelenmesinin önüne geçilmeye dönük önemli bir düzenleme yapılmıştır⁵².

Kovuşturmaya yer olmadığı kararı kişi hakkında iddianame düzenlemeye yetecek kadar yeterli şüphenin olmadığı durumlarda mümkündür. KYOK verildiği durumlarda kişinin suçu işlediği noktasında yeterli şüphenin olmaması suçlu olmadığı kanısını oluşturmaktadır. Beraat kararında ise kişinin suçlu olmadığı mahkeme kararıyla sabit bulunmaktadır. Her iki karar da yargı mercileri tarafından verilen, suçsuzluk sonucunu ortaya çıkaran kararlardır. Kişi ile ilgili olarak bir soruşturma başlatıldığında toplum bununla ilgilenirse de kişi hakkında verilmiş olan bir KYOK veya beraat kararıyla toplum aynı ölçüde ilgilenmemektedir. Yani kişi hakkında her ne kadar KYOK kararı verilmiş olsa da bu karar kişinin aklanması açısından yeterli olmamaktadır. Toplum nezdinde itibarı ve onuru zedelenen kişinin itibarı iade edilmemektedir. Bu açıdan herkes tarafından ulaşılamayacak bir sisteme kaydedilen, sadece hakim ve Cumhuriyet savcılarının erişebileceği bir sistemde görülecek şekilde muhafaza edilen SYOK, lekelenmeme hakkının tesisi açısından işlevsel olan bir düzenlemedir⁵³.

Kişi hakkında soruşturma başladığında her ne kadar ceza ve ceza muhakemesi hukuku anlamında bir suçluluk oluşmasa da, toplumda hukuk

⁴⁹ Yargıtay 13.CD E. 2011/17629 K. 2011/6976 T. 30.11.2011.

⁵⁰ HAKERİ, ÜNVER, Baskı 13, s.491.

⁵¹ KIZILARSLAN, s.75.

⁵² TURAL, s.24.

⁵³ KIZILARSLAN, s.68.

eğitimi almış ve masumiyet karinesinin ne olduğu konusunda bilgi sahibi olan kişi sayısı realist bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde yeterli düzeyde olmadığından suçluluğa ilişkin yanlış çıkarımların oluşacağı gerçeği göz ardı edilemez. Yani kişi hakkında başlatılan bir soruşturmanın toplum nezdinde etkisi kişinin hak ihlalinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu sebeple kişinin bu etki sonucu ortaya çıkan lekelenme durumundan kurtarılabilmesi için bazı müesseselere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu müesseselerden birisi SYOK'tur.

SYOK ile benzer nitelikte olan DİKK da bireyin soyut iddialar karşısında lekelenmesinin önüne geçilebilmesi açısından getirilmiş düzenlemelerdendir⁵⁴.

Devletin şüpheli ve sanık açısından bazı hakları korumaya yönelik olarak bazı pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Devlet kişinin susma, isnadı öğrenme, savunma ve müdafiden yararlanma, tercümandan yararlanma, delil toplanmasını talep etme ve lekelenmeme hakkı anlamında pozitif yükümlülük altındadır. Getirilen SYOK müessesesi ile eksikliğin giderilmesine dönük işlem tesis edilmiştir⁵⁵.

SYOK kararının düzenleyen hükmün gerekçesi⁵⁶ lekelenmeme hakkının korunmasına ilişkindir. SYOK kararı ile kişi şüpheli sıfatı almayacak, kişi hakkında verilen bu karar aleni olmayarak ayrı bir sistem içerisinde kaydedilecektir. Yukarıda bahsedilen hususlardan da anlaşılacağı üzere kanun koyucunun getirmiş olduğu SYOK düzenlemesi, verilerin kaydedildiği sistem, kişinin şüpheli sıfatını hiç almaması gibi durumlardan ötürü kişinin lekelenmeme hakkının zarar görmemesi açısından getirilmiş bir müessesedir.

C. Lekelenmeme Hakkı ve Soruşturmanın Gizliliği

1. Genel Olarak Soruşturmanın Gizliliği

CMK madde 157'de soruşturmanın gizliliği başlığı altında;

"Kanunun başka hüküm koyduğu haller saklı kalmak ve savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla soruşturma evresindeki usul işlemleri gizli yapılıır." şeklinde düzenlemeye yer verilmiştir. Soruşturmada usul işlemlerinin gizli olmasının sebebi soruşturmanın selametidir. Ancak bu amaca dönük hareket edilirken savunma hakkı ihlal edilmemelidir. Kovuşturma evresinde geçerli olan aleniyet ilkesi soruşturma evresinde geçerli değildir. Soruşturma evresindeki süjeler açısından yani tanık, bilirkişi, şüpheli, müdafî, hakim

⁵⁴ KIZILARSLAN, s.78.

⁵⁵ TURAL, s.41.

⁵⁶ *"Madde ile 5271 sayılı Kanunun 158.maddesine eklenen fıkrayla soyut ve dayanaksız ihbar ve şikayetler için savcılarının soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verebilmesi ve bu kararların ayrı sisteme kaydedilerek kişilerin lekelenmeme hakkının korunması öngörülmektedir."*

ve savcı açısından gizlilik ilkesi geçerliiyken soruşturma işlemleri ve içeriği hakkında tesadüfi bir şekilde bilgi sahibi olan açısından gizlilik yükümlülüğü söz konusu değildir. Kanaatimizce birden fazla şüphelinin olduğu durumlarda şüpheli kendisi hakkındaki işlemleri açıklama özgürlüğüne sahiptir. Aynı şekilde müdafii de savunduğu şüpheli hakkında yapılan işlemleri de açıklama özgürlüğüne sahiptir⁵⁷.

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 27. maddesinde "Soruşturmanın gizliliğinin uygulanması" başlığı altında;

"Suçluluğu bir yargı hükmüne bağlanana kadar kişinin masumiyeti esastır ve soruşturma evresi gizlidir. Bu nedenle, soruşturma evresinde gözaltındaki bir kişinin "suçlu" olarak kamuoyuna duyurulmasına, basın önüne çıkartılmasına, kişilerin basınla sorulu cevaplı görüştürülmelerine, görüntülerinin alınmasına, teşhir edilmelerine sebebiyet verilmez ve soruşturma evraki hiçbir şekilde yayımlanamaz." şeklinde düzenlemeye yer verilmiştir.

Mevzuatın lafzından anlaşılacağı üzere kişinin suçlu olarak kamuoyuna çıkarılması durumunda masumiyeti zarar görecektir. Henüz delillerin toplandığı bir evrede aleniyet ilkesi geçerli olursa sağlam bir değerlendirme yapılmadan şüphelinin lekelenmesi ve masumiyet karinesinin yok sayılması sonucu ortaya çıkmış olacaktır. Bu sebeplerle yönetmelik ve kanundaki amir hükümlerden anlaşılacağı üzere soruşturma evresi gizli yürütülerek bireyin lekelenmeme hakkına zarar verilmemelidir.

Soruşturmanın gizliliği, bir yandan iddia makamı delilleri toplarken serbestçe hareket edebilmesini diğer yandan da kişinin lekelenmeme hakkı korunarak, masumiyet karinesine dikkat edilerek mesnetsiz iddiaların engellenmesini sağlamaktadır⁵⁸.

Soruşturmanın gizliliğinin içerisinde kişinin suçlandığının kamuoyu tarafından bilinmemesi, öğrenilmemesi de bulunmaktadır. Yargıtay kararında⁵⁹ da belirtildiği gibi henüz soruşturma evresinde şüpheli dahi olup olmadığı belli olamayan kişinin hakkında kamuoyu nezdinde yolsuzluk yapan kişi izlenimi oluşturulması, bu üslupla hareket edilmesi kişinin lekelenmeme hakkının ihlali sonucunu doğuracaktır⁶⁰.

Soruşturmanın ilkelerinden birisi olan soruşturmanın gizliliği ilkesi, toplumsal anlamda ortaya çıkabilecek sıkıntılıların ve şüphelinin masumiyet karinesinin korunması anlamında önem ihtiva etmektedir. Savcılık tarafından soruşturma titiz bir şekilde yürütülmeli, gizlilik ilkesine uyulmalı bu sayede

⁵⁷ OKUYUCU ERGÜN, Güneş, "Soruşturmanın Gizliliği", *AÜHFD*, Yıl 2010, 59(2), s.246.

⁵⁸ TUNÇ, Gökçe, Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleniyet İlkesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2018, s.32.

⁵⁹ Yargıtay 12.CD E. 2018/4824 K. 2018/9462 T. 10.10.2018.

⁶⁰ TURAL, s.26.

toplum nezdinde şüpheli aleyhine oluşabilecek durumların önüne geçilmesi gerekmektedir⁶¹.

2. Soruşturmanın Gizliliğini İhlal Suçu

TCK madde 285'te⁶² gizliliğin ihlali başlığı altında soruşturmanın gizliliğini ihlal suçu düzenlenmiştir. TCK 285. maddede düzenlenen gizliliğin ihlali suçu ile ceza muhakemesindeki soruşturma ve kovuşturma evrelerine ilişkin ihlal ve her iki evreye ilişkin şüpheli veya sanığın masumiyet karinesinin ihlali ve kişilik haklarının ihlaline ilişkin koruma sağlanmıştır⁶³.

Gizliliğin ihlali suçuna ilişkin korunan hukuki değer maddi gerçeğin bulunmasına ilişkin soruşturma faaliyeti esnasında selametın sağlanması ve masumiyet karinesi, lekelenmeme hakkının korunması kapsamını içeren adil yargılanma hakkıdır⁶⁴.

Soruşturmanın gizliliği ilkesi ve gizliliğin ihlali düzenlemesi ile masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı korunmaya çalışılmıştır. Maddi gerçeğe ulaşmak amacıyla bireysel ve kamusal menfaatler ve masumiyet karinesi de adil yargılanma hakkı bağlamında değerlendirilebileceğinden korunmak istenen değerın adil yargılanma hakkı olduğu ifade edilebilir⁶⁵.

Kanunun lafzından da anlaşılacağı üzere suçun oluşabilmesi için oluşması gereken durumlardan biri aleniyeti ihlal eden kişinin yaptığı eylem neticesinde masumiyet karinesinden yararlanan kişinin hakkının ihlal edilmesidir. Yani birey soruşturmanın gizliliğini ihlal ederek masumiyet karinesinden yararlanan kişinin hakkını zedelemektedir.

285. maddenin 5. fıkrasında soruşturma ve kovuşturma evresinde kişilerin suçlu olarak algılanmasına yol açacak şekilde görüntülerin yayınlanması suç olarak ifade edilmiştir. Failin kastının görüntüleri yayınlarak kişilerin suçlu olarak algılanmasına yol açmak olmalıdır. Yayınlanan görüntüler neticesinde kişi suçlu olarak algılanıyorsa suç oluşmuş olacaktır. Bu durumda masumiyet

⁶¹ YENİDÜNYA, A. Caner/İÇER, Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Baskı 1, Ankara 2016, s.243.

⁶² "Soruşturmanın gizliliğini alenen ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suçun oluşabilmesi için;

a) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğinin açıklanması suretiyle, suçlu sayılmama karinesinden yararlanma hakkının veya haberleşmenin gizliliğinin ya da özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi,

b) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğine ilişkin olarak yapılan açıklamanın maddi gerçeğin ortaya çıkmasını engellemeye elverişli olması, gerekir."

⁶³ EKMEKÇİ, Dilek, *Kitle İletişim Özgürlüğünün Sınırı Olarak Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkına Karşı Suçlar*, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Nisan 2013, s.259.

⁶⁴ EKMEKÇİ, s. 260. ; YAŞAR Osman/ GÖKCAN Hasan Tahsin/ ARTUÇ Mustafa, *Yorumlu Uygulamalı Türk Ceza Kanunu*, Adalet Yayınevi, Ankara 2010, s. 8092.

⁶⁵ EKMEKÇİ, s. 262.

karinesi ihlal edilmiş olacaktır. Ancak kanun koyucu 6.fıkıradaki “soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin haber verme sınırları aşılmaksızın haber yapılması suç oluşturmaz” ifade ederek haber verme sınırlarının aşılmadığı durumlar hakkın icrası sayılarak hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmiştir. Kişinin masum sayılmasını engelleyerek suçlu olarak algılanmasına yol açarak, adil yargılanmasının önüne geçilmesi durumunda haber verme sınırları aşılmış olacaktır⁶⁶. 5.fıkıradaki suç işlendiği takdirde kişi suçlu olarak algılanıp, toplum nezdinde küçük düşmesi, onurunun zedelenmesi söz konusu olacağından lekelenmeme hakkı zarar görecektir.

TCK 285. maddesi ile soruşturmanın nizami bir şekilde ilerlemesinin sağlanmasının yanı sıra adaletin tesis edilerek masumiyet karinesine uygun şekilde şüphelinin lekelenmeme hakkının korunması amaçlanmıştır. Kanunun gerekçesinde açık bir şekilde; soruşturma evresinin gizliliğinin, masumiyet karinesinin sağlam tutulması açısından önem arz ederek vazgeçilmez nitelikte olduğunu, aksi durumlarda yargısız infazlar sonucu masumiyet karinesinin lafta kalacak şekilde uygulanmış olacağını ifade etmiştir.

SONUÇ

AİHS 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı kapsamında mahkemeye ilişkin şartlar, masumiyet karinesi ve savunma hakları bulunmaktadır. Lekelenmeme hakkının korunabilmesi için masumiyet karinesine ve adil yargılanma hakkı kapsamındaki diğer ilkelere dikkat edilerek hareket edilmesi gerekmektedir. Suçlamaya ilişkin olarak hüküm olmadan kişinin masum sayılmasına ilişkin olan masumiyet karinesi ve masumiyet karinesiyle sıkı bir ilişki içerisinde olan lekelenmeme hakkı anayasa ve uluslararası sözleşmeler ile güvence altına alınmış bir haktır. Aklanmak noktasında sorunların yaşandığı, lekelenildiği zaman telafisi güç sonuçların ortaya çıkacağı olaylar sonucunda kişilerin zarar görmesini engellemek amacıyla kullanılan müesseselerden olan lekelenmeme hakkı, diğer haklarla da ilişki içerisinde olan ve çeşitli müesseseler ile korunmaya çalışılan bir haktır.

Kişi hakkında açılmış olan soruşturmaya dair evrenin gizli olmasıyla henüz delillerin toplandığı, yeterli şüphe noktasında netliğin bulunmadığı bu evrede lekelenmeme hakkına dair güvence sağlanmaya çalışılmaktadır. Soruşturma evresinin aleni olması durumunda henüz itham altında bulunan kişi hakkında suçlayıcı ifadeler toplum nezdinde farklı algılanmaya müsait ifadeler halini alabilir. Bu durumda da henüz soruşturma evresinde iken kişinin lekelenmesi durumu ortaya çıkacaktır. Bununla beraber mevzuatımıza son yıllarda girmiş olan kanundaki sayılmış durumlara ilişkin olarak soruşturmaya dahi

⁶⁶ HAFIZOĞLU, Zeki/ÖZEN, Muharrem, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Millete ve Devlete Karşı Suçlar*, Baskı, Ankara Kasım 2016, s.228,229.

başlanmadan yani kişi şüpheli sıfatını dahi almadan SYOK kararı verilmesi de aynı amaca dönük yapılan düzenlemelerdendir.

İnsanın insan olduğu için sahip olduğu, ırk, dil, din, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin herkesin sahip olduğu insan onuru ve toplum nezdindeki değerleri bakımından sahip olduğu şeref ve saygınlık kişi için vazgeçilmez niteliktedir. Teknolojik gelişmeler, adli olayların toplum nezdinde oluşturduğu güvensizlik gibi durumların sonucunda telafisi güç sonuçların oluşmaması için, vazgeçilmez hak niteliğinde olan lekelenmeme hakkına özen gösterilerek hareket edilmeli, devlet kişilerin lekelenmeme hakkını korumak için gerekli önlemleri almalıdır.

KAYNAKLAR

- ARSLAN, Kahan Onur: "İnsan Onuru Kavramı Ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması", *TBB Dergisi*, Yıl 2015 (120), s.155-172.
- ATLIHAN, Özen: "Avrupa İnsan Hakları Sözleşme Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi", *AÜEHFD*, C. VIII, Sayı 3-4, 2004, s. 291-328.
- CENTEL, Nur/ZAFER, Hamide: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Baskı 7, İstanbul 2010.
- DUTERTRE, Gilles: *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Avrupa Konseyi Yayınları, Kasım 2003
- DUTERTRE Gilles: *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara 2007.
- EKMEKÇİ, Dilek: *Kitle İletişim Özgürlüğünün Sınırı Olarak Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkına Karşı Suçlar*, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Nisan 2013.
- EVİK SONAY, Vesile: *Ceza ve Ceza Yargılaması Hukuku Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı*, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Adil Yargılanma ve Ceza Hukuku, Prof. Dr. Nurullah Kunter' e Armağan, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.
- GÖĞÜŞ, Ali Erkan: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Çerçevesinde Masumiyet Karinesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- GÜLSÜN, Ramazan: "İnsan Onuru ve Lekelenmeme Hakkı", *International Journal of Legal Progress*, 2015, C.1, S.2, s.18-21.
- GÖKÇEN, Fahri Taner: "Orada Bir Hak Var Uzakta: Sanığın Aklanmayı İsteme (Aklanma) Hakkı", *Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan içinde*, Cilt: I, Ankara 2013, s.617-633.

- GÖZÜBÜYÜK, Şeref/ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, Turhan Kitabevi, 9. Bası, Ankara, 2011.
- HAFIZOĞLU, Zeki/ÖZEN, Muharrem: *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Millete ve Devlete Karşı Suçlar*, Baskı, Ankara Kasım 2016.
- İNCEOĞLU, Sibel: *Adil Yargılanma Hakkı (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4)*, Nisan 2018.
- KAFADAR, Muhammet Fatih: "Hukuk, Sivil Toplum ve Demokrasi: 'İnsan Onuru' ", Umut Vakfı Araştırma Merkezi, *3. Hukukun Gençleri Sempozyumu*, 11-12 Ekim 2013, Antalya.
- KAPLAN ATAMAN, Ayfer: *Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Gizli Tanık*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2018.
- KARA, Eyüp: "Lekelenmeme Hakkı", *AD*, Yıl 2012, Sayı 43, s. 188- 197.
- KIZILARSLAN, Hakan: "Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları(Syok) ve Bu Kararların Ceza Muhakemesi FFSistematiği Açısından İrdelenmesi", *TBB Dergisi*, 2019(144), s. 59-104.
- KURU, Gonca: *Türkiye'de Demokratik Hukuk Devleti Düzeninde İnsan Onurunun Yeri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
- MEMİŞ, Pınar: *Adil Yargılama Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi*, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.
- OKUYUCU ERGÜN, Güneş: " Soruşturmanın Gizliliği", *AÜHFD*, 59 (2) 2010, s.243-275.
- ÖZEN, Muharrem/ KÖKSAL, Atacan: "Suçsuzluk Karinesi Bağlamında Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararı", *AÜHF Dergisi*, 68(1), 2019, s.261-286.
- ÖZBEK/Veli Özer, KANBUR, Mehmet Nihat/ DOĞAN, Koray/ BACAKSIZ, Pınar/ TEPE, İlker: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Baskı 6, Ankara 2014.
- ÖZBEK/Veli Özer/ DOĞAN, Koray/ BACAKSIZ, Pınar/ TEPE, İlker: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Gözden Geçirilmiş Baskı 11, Ankara Eylül 2018.
- ÖZBUDAK, Coşkun: *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı*, Baskı 1, Şubat 2014.
- PARMAKSIZOĞLU, Fatma Betül: "İnsan Hakları, Ahlak ve Kültür Açısından 'Onur' Kavramına Yaklaşımın Kavramın Tanımlanmasına Etkileri", *Dini Araştırmalar*, Temmuz-Aralık 2018, Cilt 21, Sayı 54, s.225-246.
- ŞAHİN, Cumhur: *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 6.Baskı, Ankara 2015.

- ŞAHİN, Cumhur/GÖKTÜRK, Neslihan: *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş Bası 9, Ankara Eylül 2018.
- TAKCI, Tuğçe: *Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016.
- TUNÇ, Gökçe: *Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleniyet İlkesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2018.
- TURAL, Uğur: *Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Mayıs 2019.
- UYSAL, Cem: *Ceza Hukukunda Suçsuzluk Karinesi Üzerine Bir İnceleme ve Lekelenmeme Hakkı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.
- ÜNVER, Yener/HAKERİ, Hakan: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 10.Baskı, Ankara 2015.
- ÜNVER, Yener/HAKERİ, Hakan: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Baskı 13, Ankara 2017.
- YAŞAR Osman/GÖKCAN Hasan Tahsin/ ARTUÇ Mustafa: *Yorumlu Uygulamalı Türk Ceza Kanunu*, Adalet Yayınevi, Ankara 2010.
- YENİDÜNYA, Ahmet Caner/İÇER, Zafer: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Baskı 1, Ankara 2016.
- YENİSEY, Feridun/NUHOĞLU, Ayşe: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş 6.Baskı, Eylül 2018.
- YILDIRIM, Akif: "Hükmün Açıklanmasının Ertelenmesi Kurumunun Aklanma Hakkı Açısından Değerlendirilmesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl 2013, Cilt 3, Sayı 3, s.130-160.
- YÜZER, Dilara: "Basın Yoluyla Adli Haberlerin Verilişi ve Suçsuzluk Karinesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Özel S., 2013, s.1653-1694.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- <https://www.google.com/amp/s/m.haberturk.com/ankara-haberleri-amp/16843202-ceza-muhakemesinde-lekelenmeme-hakki-calistayi>, (E.T. 11.11.2019).
- <https://www.dailymotion.com/video/x6z81f2>, (E.T. 11.11.2019).
- <https://sozluk.gov.tr> (E.T. 18.11.2019).
- <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr> (E.T. 18.11.2019-19.11.2019).